

OTKA- zárójelentés

A kutatás a városi nyilvánosság átalakulását egy konkrét helyre, Pécsre fókuszálva részletesen vizsgálta mind szinkrón, mind diakrón szempontból. Egyrészt azt mutatta be, hogy különböző kulturális, művészeti fesztiválok a mindenkorai várospolitikai különböző időszakokban miképpen használta fel arra, hogy a különböző okokból identitásválságba került város számára lehetséges jövőbeli modelleket hozzon létre, a városiak számára pedig lehetséges identifikációs formákat kínáljon fel.

Szerencsés mozzanatként bizonyult a városi nyilvánosság átalakulása kapcsán a fesztiválok középpontban állítása, amelyek olyan tér- és időbeli, mediálisan hangsúlyozott sűrűsödési pontok, amelyek látható nyomokat hagynak a városi téren, emlékeket ébresztenek a városiakban, befolyásolják az idegenek számára a városról rendelkezésre álló képarchívumot, s figyelemfelkeltő jellegükből következően a mindennapi élet más történéseihez viszonyítva jobban képesek megkötni az emlékezet szabad vegyértékeit. A kutatás során a fesztiválok a városi nyilvánosságra gyakorolt hatását vizsgáltuk: ahogyan bekereteznek, s újraalkotnak materiális jellegű városi terek, létrehoznak különböző kép-repertoárokat, majd ahogyan ezek emlékképekké válva archiválásra, illetőleg újrafelidezésre kerülnek.

A kutatás a városi fesztiválok hagyománytörténetét, a városi nyilvánosság átalakulását középpontba állítva általánosabb szinten is megfogalmazott kérdéseket, főképp azzal kapcsolatban, hogy az immateriális (szimbolikus, mentális, technológiai) folyamatok milyen szerepet töltenek be a *kulturális örökség* képzésében/létrehozásában. (Ez az a terület, amelyet a társadalomkutatás hagyományosan az „emlékezés”, a „hagyományozódás”, az „archiválás” címkéivel jelöl.) A városi nyilvánosság átalakulása kapcsán a szimbolizáció mindig két alapvető komponenst rejt magában: a *topográfiai struktúrák* és *vizuális konstrukciók* folyamatos egymásra hatását, átalakulását: az örökségképzés folyamataiban „tér” és „kép”, „mentális” és „fizikai”, „reális” és „imaginárius” folyamatos kölcsönhatását..

A fesztiválok a városi kulturális örökség létrehozásában, a nyilvánosság átfarmálásában betöltött szerepét vizsgálva sok esetben találkozhattunk szimbolizációs folyamatokkal, amelyek során az imaginatív, „anyagtalan” tendenciák válnak hangsúlyossá: a város valóságos tereinek és az események történéssorának mediális átváltoztatása vagy az egykori

gazdag életösszefüggéssel rendelkező események átalakulása távoli emlékekké. Ezekre a jelen lévő szimbolizációs tevékenységekre épülnek rá, hatásukat mintegy felerősítve, sajátos interferenciákat létrehozva a további – új médiumok, technológiák által létrehozott – immaterializációs tendenciák: a korábban összegyűjtött archív anyag digitális feldolgozása, az internet növekvő jelentősége a tudás létrehozásában, különféle netarchívumok megteremtése.

A kutatás további kérdései arra vonatkoztak, hogy milyen szereplők, milyen érdekek mentén, milyen stratégiákat követve vesznek részt a városi nyilvánosság átstrukturálásának folyamatába. Feltártuk, hogy a városi kultúra átfogalmazásában, a fesztiválok létrehozásában az egyes időszakokban hogyan működnek együtt különböző városi intézmények, szereplők, s ennek során a városi nyilvánosság átalakításához miképpen használják fel a legeltérőbb médiumokat (nyomtatott médiumok, film, fotó, stb). A kutatás arról is tanúskodott, hogy a fesztiválok kiemelt szerepe a várospolitikában összefügg a *vizuális dimenzióval*, a láthatósággal. A városi munkahelyek, illetve a városi lakosság létszámának csökkenése, továbbá a városközpontok körül egyre szélesebb és meglehetősen amorf településgyűrűk létrejötte következtében maguk az egyes városok láthatatlanabbakká válnak. A láthatóság problematikáját csak felerősítik a médiumok, amelyek nagyon szigorúan rögzítik azt a feltételrendszert, amelyen belül a város mint önálló entitás egyáltalán jelen tud lenni. A jelenlétnek általában két feltétele van, melyeknek a fesztiválok képesek megfelelni: egyrészt a tér- és időbeli pontok összesűrítése, koncentrációja, másrészt a városnak a tömegmédiumokhoz műfajilag is alkalmazkodó inszcenálása, megjelenítése.

A kutatás során jól láthatóvá váltak a városi nyilvánosság funkciói: az integráció (azaz a városlakók és az idegenek integrálásának képessége, a társadalmi kontaktusok, a társadalmi viselkedés mindennapi formáinak meghatározása), az imagináció (azaz lehetőséget nyújt vágyak, kívánságok átélésére, energiák felszabadítására) és az önmegjelenítés (mint az önábrázolás színpada, ahol életstílusok, divatok megjeleníthetők és elhelyezhetik önmagukat, s ahol társadalmi viselkedésmódok begyakorolhatók)

A kutatás feltárta a városi nyilvánosság politikai/hatalmi elit által definiált és működtetett tereinek, kulturális formáinak belső szerkezetét. Az itt zajló történések a várospolitika szintjén, különböző elitcsoportok tevékenységeként értelmezhetők; jelentős pénzeket, energiákat igénylő, nagy tömegeket mozgató nyilvános események zajlanak, élénk mediális figyelem közepette.

A városi fesztiválok és az általuk létrehozott nyilvánosságformák létrejöttében fontos szerepet játszik a kultúra/művészet/tudomány mint termelési faktor, alapvető hivatkozási pont. Ezen események jó példák arra, ahogyan e két szféra – az ökonómiai és a kulturális – átjárja egymást, összekapcsolódik: például abban a szimbolikus folyamatban, amely során a fesztiválokkor létrejövő újfajta városi terek gazdaságilag is értékesíthető képekké sűrűsödnek össze, és a vizuális fogyasztásra felkínálkozó imázsokká alakulnak át.

A kutatás eredményeinek prezentációja

A kutatás eredményeit különböző szakmai területeken kívántuk nyilvánosságra hozni: így beszélhetünk tudományos, oktatási, művészeti, valamint policy formájában végbemenő hasznosításról. A kutatás során összegyűjtött anyagok – interjúk, képek, szövegek – rendezett formában a PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének könyvtárában kerültek elhelyezésre.

A kutatás eredményei sokféle formában hasznosultak: a nyilvánosságra hozatalnak természetesen a legalapvetőbb részét képezték a konferencia-előadások, tudományos közlemények, szakkönyvek. Több hazai és nemzetközi – antropológiai, szociológiai konferencián – bemutattam a kutatást, amely minden alkalommal élénk érdeklődést és vitát váltott ki, amelyek eredményei beépülhettek a publikációkban. Több inkább művészeti, valamint várostervezési jellegű workshop-ra is meghívást kapott a tematika, ahol a jelenlévő képzőművészek, tervezési szakemberek figyelmére ráirányult a városi terek átalakításának folyamatai

A kutatás eredményeinek nyilvánosságra hozatalának legfontosabb médiumát a megjelent publikációk alkotják. A kutatás során megjelentetett folyóirat tanulmányokon, könyvfejezeteken túl a záró részében már az OTKA-kutatást összegző kötetek álltak munkálatok középpontjában. Két különálló kötetben terveztük összefoglalni a kutatás tapasztalatait – az egyik kötet elsősorban a városi emlékezetnek a városi nyilvánosság fenntartásában, átalakításában betöltött szerepét állítja középpontban, kiemelt figyelmet szentelve a hatvanas-hetvenes éveknek, illetőleg a fesztiváloknak (így a Pécsi Filmfesztiválnak).

A szerencsés időpontban, a Kulturális Főváros év (2010) legelején megjelent kötet, amelyet Havasréti Józseffel és K. Horváth Zsolttal közösen szerkesztettünk, széles perspektívából tekint tárgyára, mikroszinten kapcsolja össze a város, a városi kultúra kutatásának és az emlékezet vizsgálatát különböző területeit. *A város láthatatlan mintázata. Pécs városa mint az emlékezet helye* című kötet a várost nem adminisztratív, urbanisztikai, építészettörténeti tárgyként gondolja el, hanem abból indul ki, hogy a város nyilvános tereit jelentések sokasága mintázza, szövi át. Többfajta médiumon keresztül vizsgálja a város kulturális emlékezetének működését, ezek közül is kiemelendő az írás, a kép (fénykép, festmény, film). A tanulmányokat Horváth Gábor fotóművész által készített fényképek is segítenek értelmezni. A kötetet az előzetes terveknek megfelelően a Gondolat Kiadó jelentette meg a *Kommunikáció- és kultúratudományi tanulmányok* című sorozatában, s országos terjesztésre is kerül. Több könyvbemutatót is tervezünk tartani mind Pécsen, mind Budapesten.

A második, ugyancsak többszerzős kötet sokkal konkrétabban a városi térben végbemenő folyamatokkal foglalkozik, elsősorban városszociológiai, városantropológiai kiindulópontot választva. Ez utóbbi kötetnek a megjelenését örömteli események (az egyik szerző külföldi ösztöndíja, a másik szerzőnek pedig kisgyermek született) némileg a jövőbe tolták, előreláthatóan 2010-ben jelenik meg, ezért úgy határoztunk, hogy a már elkészült, s témába vágó egy-két tanulmányt átvesszük az első kötetben, helyüket pedig újakkal fogjuk kiegészíteni. A második könyv tényleges megvalósítására a kollégák visszatérése, 2010 nyara után van lehetőség. Az előzetes ütemezés alapján ugyanebben a sorozatban fog megjelenni.

Az OTKA-projekt a pécsi egyetem Bölcsészettudományi Karán több egyetemi kurzus tananyagaként is szolgált; 2006-tól folyamatosan meghirdetésre kerültek a városi fesztiválok társadalomtörténetével, kulturális antropológiai jellegű vizsgálatával foglalkozó, alkalmanként 20-30 diák által látogatott szemináriumok. 2008-ban több, általam irányított hallgatói szakdolgozat is készült a városi fesztiválok jelenségéről, sőt, PhD-dolgozat is formálódik a témából.

Az OTKA-kutatás eredményeinek prezentációjában fontos médiumként jelen volt a szélesebb nyilvánosság számára létrehozott, magyarországi és nemzetközi helyszínen is bemutatott kiállítás és weblap. A kiállításon összegyűjtött és bemutatott anyagok, a kutatás egésze nagy publicitást kapott, többször is foglalkozott vele az írott és az elektronikus sajtó. A kutatási anyagok prezentációja nem csupán a kiállításon történt meg, hanem a virtuálisan is:

létrehoztunk egy önálló honlapot (www.emlekvaros.hu), amely tartalmazta a főbb dokumentumokat.

Ugyancsak fontos következmény, hogy a kutatás eredményei egy olyan megalapozó háttér tanulmány (*policy*) formájában is hasznosultak, amely a városi nyilvánosság színtereinek jövőbeli átalakításában résztvevő építész-pályázók számára készült. Az EKF-projekt mögött álló egyik civil szakmai szervezet felkérésére ugyanis az OTKA-kutatás megfontolásai – egy megalapozó háttér tanulmány formájában – beépültek az Európa Kulturális Fővárosa-program egyik fő projektjének – *A városi közterek és parkok rehabilitációja* – megvalósítási folyamatába. A megalapozó háttér tanulmányt valamennyi, konkrét városi terek átalakulására irányuló tervpályázat alapvető dokumentumává vált.

Pécs, 2011. április 22.

Szijártó Zsolt